

Ὁ Πρωτοσύγκελλος τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Σιλδέστρου Μελέτιος Πηγᾶς (†1601), διελθὼν τῆς Κ)πόλεως ὅπως μεταβῆ εἰς Ρωσίαν καὶ παρακλήθῃς ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὅπως παραμείνῃ ἐκεῖ, ἐκρατήθη ἐπὶ μίαν τριετίαν περίπου, κηρύττων τὸν θεῖον λόγον¹. Δραστηριώτατα δ' ἐργασθεῖς, τῇ βοηθείᾳ καὶ τοῦ πρεσβυτοῦ τῆς Γαλλίας, Germigny, κατώρθωσε νὰ ἐπαναγάγῃ ἐκ τῆς ἔξορίας τὸν Πατριάρχην Ἱερεμίαν β' καταλαμβάνοντα αὐθις τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον κατὰ τὸ 1586². Εἰς τοῦτο συνετέλεσαν ὅτε Νικηφόρος, ἐπανελθὼν ἐκ Κύπρου, καὶ ὁ Διονύσιος, ὅστις εἶχε διαδεχθῆ αὐτὸν ἐν τῇ τοποτηρηθείᾳ. Δυστυχῶς ὁμοῦς ἀντιζηλία τις καὶ ἕρις ὑπῆρχεν, ὡς εἶπομεν, μεταξὺ τῶν δύο κληρικῶν, ἐξ ἀφορμῆς, πιθανῶς, τῆς τοποτηρηθείας. Διότι ἀμφοτέρωι ἐχηρημίτισαν τοποτηρηταί, ὁ μὲν Νικηφόρος μῆνας τρεῖς, ὁ δὲ Διονύσιος ἡμέρας δέκα, εἶτα δὲ πάλιν ὁ Νικηφόρος³. Ὁ Διονύσιος ἐπεκαλέσθη τὴν μεσιτείαν τοῦ Μελετίου Πηγᾶ παρὰ τῷ Νικηφόρῳ, ἀλλ' ἐπειδὴ πολλάκις ἐπεμβὰς ὁ Πηγᾶς δὲν ἠδυνήθη νὰ συμβιβάσῃ τοὺς δισταμένους, ἔγραψε πρὸς τὸν Διονύσιον ἐν τέλει ἀρνούμενος πᾶσαν νέαν ἐπέμβασιν⁴.

Ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ, πρὸ τῆς ἐκτανόδου ἔτι τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου β', ἐν διαρκείᾳ τοῦ 1586, εὗρον οἱ τοῦρκοι καιρὸν ἵν' ἀρπάσωσι καὶ εἰς μουσουλμανικὸν μεταβάλωσι τέμενος τὸν Πατριαρχικὸν ναὸν τῆς Παμμακαρίτου⁵. Ὁ Ἀθανάσιος Κομνηνὸς Ὑψηλάντης μετέδωκε τὴν πληροφορίαν καθ' ἣν οἱ τοῦρκοι πρὸς ἀρπαγὴν τοῦ ναοῦ παρεσκευάσαν ἀφορμὴν ὁμοίαν πρὸς τὴν σκηνοθετηθεῖσαν διὰ τὴν ἀρπαγὴν τοῦ Πατριαρχικοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Ἦτοι προΐαν τινὰ εὐρέθη πρὸ τοῦ Πατριαρχεῖου πτώμα τούρκου, ἐξεγερθεῖς δὲ ὁ ὄχλος ὁ τουρκικὸς

1) Ἀγαθαγγέλιον Νικολάκη (νῦν Ἐπισκόπου Χανίων), Μελέτιος ὁ Πηγᾶς ὁ Κ)ρῆς Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας καὶ Ἐπιτηρητῆς τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου, ἐν Χανίοις 1903, σ. 62 ἐξ.

2) Ἀγαθαγγέλιον Νικολάκη, ἐνθ' ἀν. σ. 62 ἐξ. E. Legrand, Bibliographie hellénique (XV-XVI siècles) 11, 33.

3) M. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ Πίνακες, ἐν Κ)πόλει 1840, σ. 530. Ἀθηναγόρα, Παραμυθίας καὶ Φιλιατῶν, Διονύσιος ὁ Σκυλλόσοφος, σ. 11.

4) «Νικηφόρῳ καὶ Διονυσίῳ, τοῖς διαφορομένοις, Μελέτιος καλούμενος εἰρηνεῦσαι καὶ διαλλάξαι τούτους. Κελεύετε με μεσιτεῦσαι μεταξὺ ὑμῶν τε καὶ Νικηφόρου, ἐγὼ δὲ πολλάκις μεσιτεῦσας καὶ μηδὲν ἀνύσας, τῶν ἀγαθῶν τῆς μεσιτείας ἀπολήγω· λέγειν δὲ ἔω (πολλάκις γὰρ εἶπον καὶ ὑμῶν αὐτῶν ἀκουόντων) παρ' οἷς πίστιν οὐχ εὐρίσκω, ἀλλ' ἅπαντα ἀπιστίας, ἐπιπορκίας, μισανθρωπίας μεστὰ· τούτοις ἐμὲ ἥκιστα πιστεύειν. Ὑμεῖς τῶν θρακικῶν καὶ ἠθῶν καὶ ἀνδρῶν ἐμπειρότεροι· δι' ὃ δὴ καὶ τοῖς ἀνδράσι καὶ τοῖς ἡθεσι τοῖς θρακικοῖς, ὡς οἴδατε, βέλτιον ἐφαρμόσθητε· ἔρρωσθε ἐν Κυρίῳ» παρὰ Ἀθηναγόρα Παραμυθίας καὶ Φιλιατῶν, ἐνθ' ἀν. σ. 12.

5) M. Γεδεών, Χρονικὰ τοῦ Πατριαρχικοῦ οἴκου καὶ τοῦ ναοῦ, ἐν Κων)πόλει 1864, σ. 69.70.

κατέσχε τὸ Πατριαρχεῖον μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν ἐν αὐτῷ καὶ τὸν περικαλλέστατον ναόν, ὅσους μεταβληθεὶς εἰς μουσουλμανικὸν τέμενος σώζεται μέχρι σήμερον ὑπὸ τὸ ὄνομα «Φετιχιέ—τζαμί», λείψανον ἱερὸν τοῦ περελθόντος, ἅμα δὲ καὶ μνημεῖον τῆς τουρκικῆς ἀθαιρεσίας. Ὁ τοποτηρητὴς τοῦ ἐξορίστου Πατριάρχου Νικηφόρος ἠναγκάσθη νὰ μετακομίσῃ τὰ ἐν τῷ ναῷ μετὰ τῆς ἀρχαίας εἰκόνας τῆς Παμμακαρίστου καὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου εἰς τὸν ἐν Βλίχ-Σεραΐφ ναὸν τῆς Θεοτόκου τῆς «Παρμενθίας»¹. Ὁ Μελέτιος Πηγᾶς, αὐτότης μάρτυς τοῦ ἀξιοθρηνήτου γεγονότος ἐν ταῖς πρὸς τὸν λαὸν ὁμιλίαις του ἀπέδωκεν αὐτὸ εἰς ἑκείνους «οἱ ὅτι οὐκ οὐδὲν διὰ νὰ πατριαρχεῦσασιν ἀθέσμως παραβλέπουσι τὸν νόμον τοῦ Κυρίου, καταφρονοῦσι τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ», ὑπνοοῶν, ὡς φαίνεται, τὸν Θεόληπτον. Εἰς τὰς ραδιουργίας τούτου ἀνεπιφυλάκτως ἀπέδωκαν τὸ γεγονὸς ὁ Μαθηαῖος Μυρέων καὶ ἄλλοι χρονογράφοι². Ἄλλ' ὁ Μάξιμος Πελοποννήσιος, συκοφαντῶν τὸν Διονύσιον καὶ μετ' αὐτοῦ τὸν Νικηφόρον, ἐσημείωσεν ὑπαινιγμοῦς τινὰς ἐν τῷ ἀνωτέρῳ παρατεθέντι ἀποσπάσματι, ἐν δὲ τῷ «Στηλιτευτικῷ» σαφέστερον πρὸς τὸν Διονύσιον ἀποστρεφόμενος, προσέθηκε «Σὸν γὰρ ἔργον ἦν καὶ τὸ τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν ἀλοῦσαν, κατοικητήριον δαιμόνων γενέσθαι οὐ γὰρ ἐφησυχάζειν τε καὶ ἡρεμεῖν ἤθελες καὶ τῆ τῶν ἱεροδιακόνων εἰς τελῶν χορεία. Κατὰ τῆς Ἐκκλησίας δὲ ἐχώρεις τῷ ὁμοίῳ σου κακεντρεχ-στάτῳ Νικηφόρῳ αἰ συμπλεκόμενος καὶ ὁμόσε τούτῳ χωρῶν κακεῖνος σοί. Διὰ ταῦτα καὶ αἰσχίστου³ τέλους τετυγήκατον ἀμφοτέροι⁴». Ὁ χαιρέτικος Μάξιμος δὲν εἶχε κἄν συγκινηθῆ εἰς τοῦ φρικτοῦ τέλους ὅπερ καὶ ὁ Διονύσιος, ἀλλὰ καὶ ὁ Νικηφόρος, ὡς μάρτυρες τῆς ὀρθοδοξίας, ὑπεστήσαν. Πιθανῶς δὲ εἶχε γνωρίσει προσωπικῶς ἐν ΚΠόλει καὶ τὸν Νικηφόρον καὶ ἐμίσει αὐτὸν ὡς καὶ τὸν Διονύσιον.

Ὁ Ἱερεμίας β', εὐρὸν βεβαιωμένον τὸν πατριαρχικὸν θρόνον καὶ ἐπιθυμῶν ν' ἀνοικοδομήσῃ τὸ νέον Πατριαρχεῖον, ἀνέλαβε τὴν εἰς Ρωσίαν ἀποδημίαν, καταλιπὼν Ἐπίτροπον τὸν Νικηφόρον. Καὶ ἔτυχε μὲν βοηθείας παρὰ τοῦ τσάρου τῆς Μόσχας, ἀλλ' ὑπεχρεώθη νὰ προαγάγῃ τὸν Μητροπολίτην Μόσχας εἰς Πατριάρχην⁵. Ἐπιστρέψας εἰς ΚΠόλιν

1) Ἀθανασίου Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου, Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἐν Κ(πόλει 1870, σ. 123.

2) Μαθηαίου Μυρέων, ἐνθ' ἀν. σ. 452. W. Regel, Analecta Byzantinorussica, Petropoli 1891, σ. 79. Κ. Διοδοτουλάτου, Καλλίνικος Γ' Πατριάρχης ΚΠ. Ἐν Ἀθήναις 1915, σ. 80.

3) Ἐσφαλμένως ἐνθ' ἀν. σ. 209 «ἐλαχίστου».

4) Ἐνθ' ἀν. σ. 209.

5) Σ. Ζαμπελίον, Καθίδρυμα Πατριαρχεῖου ἐν Ρωσίᾳ, Ἀθήναι 1859. Κ. Σάθε

συνεκρότησε Σύνοδον τῷ 1590 πρὸς κύρωσιν τῆς γενομένης πράξεως, ἀπέστειλε δὲ τὸν σχετικὸν Τόμον εἰς Μόσχαν διὰ τοῦ Διονυσίου Ράλλη Μητροπολίτου Τυρνόβου τῆς Βουλγαρίας, τοῦ ἐκ τῶν οἰκογενειῶν Καντακουζηνῶν καὶ Παλαιολόγων καταγομένου¹. Ἐν τισι κειμένοις ὁ Διονύσιος φέρεται ὡς μητροπολίτης Τυρνόβου καὶ Λαρίσης², ἀλλ' ἐσφαλμένως, διότι ὑπῆρχε τότε, ὡς περαιτέρω θὰ ἴδωμεν, ἴδιος μητροπολίτης Λαρίσης. Ἐν τῷ μεταξύ, θανόντος τοῦ Σιλβέστρου Ἀλεξανδρείας (1590), ἀνηγορεύθη διάδοχος αὐτοῦ ὁ Μελέτιος Πηγᾶς, ὅστις ἐκάκισε τὸν Ἱερεμίαν διὰ τὸν ἀντικατονικὸν τρόπον τῆς ἰδρύσεως τοῦ ρωσικοῦ Πατριαρχείου, ἀλλ' ἐδέχθη νὰ συνεργασθῇ μετ' αὐτοῦ ὅπως ἐν νέα Συνόδῳ διευθετηθῇ μὲν τὸ ζήτημα τοῦτο, ἐπιλυθῶσι δὲ καὶ ἄλλα ἐκκλησιαστικά ζητήματα. Οὕτω δὲ ἀπεφανίσθη ἡ συγκρότησις τῆς Μεγάλης Ἐνδημούσης Συνόδου ἐν ἔτει 1593.

Ἐν ἔτος πρὸ αὐτῆς ὁ ἱεροδιάκονος Νικηφόρος χειροτονηθεὶς πρεσβύτερος καὶ προαχθεὶς εἰς Ἀρχιμανδρίτην καὶ Μέγαν Πρωτοσύγκελλον³ ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου β' ὡς Πατριαρχικὸς Ἐξαρχος εἰς Βλαχίαν καὶ Μολδαυίαν ὅπου καὶ πρότερον εἶχεν ἐργασθῆ ὡς Διδάσκαλος, πασίγνωστος γενόμενος ὡς κατ' ἐξοχὴν «Διδάσκαλος» (Dascălul)⁴. Μετὰ λαμπρὰν δ' ἐν ἀμφοτέραις ταῖς Ἡγεμονίαις δρασίῳ ἐναντίον τῆς λατινικῆς προπαγάνδας, εἰς τὸν Νικηφόρον ἀνετέθη νέα ἀποστολὴ εἰς τὴν Πολωνίαν κατὰ τῆς οὐνιτικῆς προπαγάνδας. Εἰργάσθη καὶ ἐκεῖ καλῶς ὡς Πατριαρχικὸς Ἐξαρχος μετὰ τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως, ἀρχιμανδρίτου τότε καὶ ἀντιπροσώπου τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Μελετίου Πηγᾶ. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐν Βρέστη Συνόδον (1596) τῶν οὐνιτῶν, ὁ μὲν Κύριλλος Λούκαρις κατάρθωσε νὰ διαφύγῃ, ὁ δὲ Νικηφόρος, κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος Σιγισμούνδου γ', ὡς δῆθεν κατάσκοπος τῆς Τουρκίας, συνελήφθη καὶ ἐνεκλείσθη εἰς τὸ φρούριον τοῦ Μαριεμβούργου. Μάτην διεμαρτυρήθη καὶ αὐτὸς ὁ Σουλτᾶνος τῆς Τουρκίας Μεχμέτ γ' (1595-1609) πρὸς τὸν Σιγισμούνδον διὰ τὴν προσγενομένην εἰς τὸν Ἕλληνα

Βιογραφικὸν σχεδιάσμα, σ. 35 ἐξ. Χρυσσοτόμου Παπαδοπούλου, (Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν) Περί τῆς Ἑλληνικῆς Χρονογραφίας τοῦ 15^{ου} αἰῶνος, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1912, σ. 30 ἐξ.

1) P. Nikolaevsky, Σχέσεις τῶν Ρώσων πρὸς τὴν Ἀνατολὴν περὶ τοῦ ἱεραρχικοῦ βαθμοῦ τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας, Περιοδ. «Χριστιανικὸν Ἀνάγνωσμα» Πετροπόλεως, 1880, σ. 135 ἐξ. (ρωσιστί).

2) Χαλ. Δελικάνη, Πατριαρχικῶν ἐγγράφων τόμ. Γ', Ἐν ΚΠόλει 1905, σ. 20.23.

3) Ἀναμφιβόλως ὁ ἐπὶ Πατριάρχου Ἱερεμίου β'. Μέγας Πρωτοσύγκελλος Νικηφόρος εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν τοποτηρητὴν χρηματίσαντα Νικηφόρον, Κ. Σάθα, Βιογραφικὸν σχεδιάσμα, σ. 94, Μ. Γεδεῶν ἐνθ' ἄν. σ. 69 σημ.

4) N. Jorga, Istoria Bisericii Românești, vol. I, Vălenii-de-Munte, 1908, σ. 148 ἐξ. Κατὰ τὰς ρουμανικὰς πηγὰς ὁ Νικηφόρος ἔφερε τὸ ἐπώνυμον Pathasios.

κληρικὸν κατάφορον ἀδικίαν. Ὁ Νικηφόρος ἐτελεύτησεν ἐξ ἀσιτίας ὡς μάρτυς τῆς ὀρθοδοξίας¹. Καὶ ὅμως ὁ κακόγλωσσος Μάξιμος ὁ Πελοποννήσιος ὑβρίζων τὴν μνήμην τοῦ ἀνδρὸς ὡς αἰσχιστον ἐχαρακτήρισε τὸ τέλος αὐτοῦ.

Ἡ δὲ τοῦ Διονυσίου διαγωγή καὶ δραστηριότης κατὰ τ' ἀνωτέρω συνοπτικῶς ἐκτεθέντα γεγονότα, ὑπῆρξε τριαύτη, ὥστε ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας β' προήγαγεν αὐτὸν εἰς Μέγαν Ἀρχιδιάκονον, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, καθ' ὃν χρόνον τὸν Νικηφόρον εἶχε προαγάγει εἰς Μέγαν Πρωτοσύγκελλον². Εἶναι δὲ αξιοσημείωτον τὸ γεγονός, ὅτι οἱ χρονογράφοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πάλαι γράφουσι κατὰ τοῦ Νικηφόρου ὡς τοποτηρητοῦ, οὐδὲν ὅμως κατὰ τοῦ Διονυσίου. Ἴσως εἰς τὴν καλὴν αὐτοῦ διαγωγὴν οὐκ ὀλίγον ὀφείλεται ἢ εἰς τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα γενομένη προαγωγή αὐτοῦ. Διότι ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν Συνόδου ἐξελέξαντο καὶ ἐχειροτόνησαν αὐτὸν Μητροπολίτην Λαρίσης.

Καὶ κατὰ τὴν Μητρόπολιν Λαρίσης ἦσαν ἱκανῶς συγκεχυμένα περὶ τὴν ὑπ' ὄψιν ἡμῶν ἐποχὴν. Τοῦ Μητροπολίτου Δανιὴλ διὰ μικρὰν τινα ἔριδος καὶ φιλονεικίας ἀφερθεὶν καὶ ἀσύστατα αἰτήματα ἀπομακρυνθέντος τοῦ θρόνου του, ἐξελέγη Μητροπολίτης Λαρίσης ὁ Ἰωάσαφ. Ἀλλ' ἀποδειχθεὶς τῆς ἀθωότητος τοῦ Δανιὴλ, ἐπανῆλθε μὲν οὗτος εἰς τὴν θέσιν του, ἔμεινε δὲ ἄνευ θέσεως ὁ Ἰωάσαφ, καὶ ὡς φαίνεται ἄνευ μέσων συντηρήσεως. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον πρὸς ἱκανοποίησιν αὐτοῦ ἀποκατέστησεν αὐτὸν ὡς Πρόεδρον τῆς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1581 ὑπὸ τὸν ὄρον ὅπως «ἢ ἂν ὄρα διαμείνη κενὸς ὁ ρηθεὶς τόπος καὶ θρόνος Λαρισαίων καὶ ἀπροσπάτευτος, εὐλόγῳ τρόπῳ ἐπανέλθῃ πάλιν οὗτος ὁ κύριος Ἰωάσαφ»³. Ὄντως δὲ μετὰ μικρὸν ἀποθανόντος τοῦ Δανιὴλ ὁ Ἰωάσαφ ἀνέκτησε τὴν Μητρόπολιν Λαρίσης. Ἀλλὰ σκευωρία τις ἐγένετο κατ' αὐτοῦ, ἣν μανθάνομεν ἐκ πατριαρχικῆς καὶ συνοδικῆς πράξεως, δι' ἧς καὶ πάλιν ἀποκατεστάθη εἰς τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ ὁ Ἰωάσαφ. Ἐν αὐτῇ λέγεται ὅτι ἐν καιρῷ τῆς εἰς τὴν Δύσιν

1) Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου (Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν), Οἱ Πατριάρχαι Ἱεροσολύμων ὡς πνευματικοὶ χειραγωγοὶ τῆς Ρωσίας κατὰ τὸν 15. αἰῶνα, Ἐν Ἱεροσολύμοις 1907 σ. 30 ἔξ.

2) Ἐκτὸς τοῦ Μ. Ἀρχιδιακόνου Διονυσίου, ἀναφέρεται ἐπὶ Ἱερεμίου β' καὶ τις «Διονύσιος ἱερομόναχος πρωτοσύγκελλος καὶ ἐξαρχος Γαλατῶν», *Martini Crusii, TurcoGraecia, Basileae, 1884, σ. 507Κ.* . Σάβα, Βιογραφικὸν σχεδιάσμα, σ. 94.

3) Κ. Σάβα, Βιογραφικὸν σχεδιάσμα, σ. 146-7. Προφανῶς ὁ Λαρίσης Ἰωάσαφ καὶ «Πρόεδρος» Ἰωαννίνων Ἰωάσαφ ὑπῆρξε διάφορος τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων Ἰωάσαφ τῶν ἐτῶν 1549-1571, Ἀθηναγόρα Παραμυθίας καὶ Πάργας, Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἰωαννίνων, σ. 24-25.

ἐξαρχίᾳ τοῦ Διονυσίου διετυπώθησαν πολλαὶ κατηγορίαι κατὰ τοῦ Ἰωάσαφ. Περὶ τίνος Διονυσίου πρόκειται δὲν γνωρίζομεν· ἀλλ' ὑπὸ τὴν «Δύσιν» νοοῦνται ἐνιαῦθα αἱ ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου ἐπαρχίαι τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου ἐν Ἑλλάδι, ἐν αἷς καὶ αἱ τῆς Θεσσαλίας. Ἐπὶ τῇ βίσει δὲ τῶν κατηγοριῶν ἐκείνων ἡ ἐπαρχιακὴ Σύνοδος Λαρίσης, ἀπαρισθεῖσα ἐκ δύο ἢ τριῶν μόνον ἐπισκόπων, συνελθοῦσα ἐδίκασε τὸν Ἰωάσαφ, ἀπόντα, καὶ κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς καθαιρέσειν, ἐπήφισε δὲ καὶ μετέθηκεν εἰς τὴν Μητρόπολιν Λαρίσης τὸν Δημητριάδοι Παχώμιον. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐν μέσῳ τῶν ἀνωτέρω ἀνωμαλιῶν ἀνεγνώρισε τὴν πράξιν ἐκείνην. Ἀλλ' ὁ Ἰωάσαφ μεταβὰς εἰς ΚΠόλιν παρέστησε πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἱερεμίαν β', τὸ ἀβάσιμον καὶ σκυφαντικὸν τῶν καθ' ἑαυτοῦ κατηγοριῶν. Ὁ δὲ Πατριάρχης, διὰ Συνοδικῆς πράξεως, κατ' Αὐγούστου τοῦ 1590, ἀποκατέστησε πάλιν αὐτὸν εἰς τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα καὶ εἰς τὴν Μητρόπολιν Λαρίσης, τὸν δὲ Παχώμιον ἐκινήγαγεν εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν Δημητριάδος¹. Ὁ Ἰωάσαφ παρέμεινε φάσεται ἔκτοτε ἐν ΚΠόλει², τελευτήσας τὸν βίον ἐν ἔλει τοῦ 1592 ἢ ἐν ἀρχῇ τοῦ 1593, ὅτε διαδοχος αὐτοῦ ἐξελέγη ὁ ἡμέτερος Διονύσιος.

Πιθανῶς ἡ ἐκλογὴ τοῦ Μητροπολίτου Λαρίσης Διονυσίου β' καὶ ἡ χειροτονία ἐγένοντο ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν συνελθόντων διὰ τὴν Ἐνδημουῖσαν Σύνοδον τοῦ 1593, τῶν Πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας Μελετίου Πηγᾶ, Ἱεροσολύμων Σωφρονίου (1579-1608) καὶ τεσσαράκοντα ἀρχιερέων πρὸς κύρωσιν τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ρωσικοῦ Πατριαρχείου καὶ δι' ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα. Ἡ Σύνοδος, ἀρξαμένη τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς κατὰ Ἰανουάριον ἢ Φεβρουάριον καὶ παρατείνουσα ἢ διακόψασα καὶ ἐπαναλαβοῦσα αὐτὰς κατὰ Μάιον τοῦ 1593, ἐξέδωκε σπουδαστικὰς ἀποφάσεις. Σώζονται δὲ δύο πρακτικὰ αὐτῆς, ὧν τὸ πρῶτον, ἀπὸ 19 Φεβρουαρίου³, δὲν φέρει μὲν τὰς ὑπογραφὰς τῶν Πατριαρχῶν καὶ τῶν

1) *Κ. Σάβα*, ἐνθ' ἄν. σ. 158-160.

2) Ἐν ΚΠόλει εὐρισκόμενος ὡς μέλος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου συνεπέγραψε τῇ 6 Αὐγούστου 1590 συνοδικὴν πράξιν ἀποκαθιστώσαν μητροπολίτην Μυτιλήνης τὸν σακελλάριον τῆς αὐτῆς Μητροπόλεως «κύρι Παλαιολόγον, τὸν μετονομασθέντα διὰ τοῦ θείου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος Πσίσιον» *Α. Π. Κεραμίδης*, Μωρογορδάτειος Βιβλιοθήκη. Ὁ ἐν ΚΠόλει Ἑλληνας Φιλολογικὸς Σύλλογος. Παράρτημα τοῦ 19^{ου} τόμου, ἐν ΚΠόλει 1884, σ. 173.

3) Ὁ *Ν. Γιαννοπούλου* Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι Θεσσαλίας ἐν «Ἑπετηρίδι» Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρνασσοῦ» I, 1914, σ. 260-261 ἀνέγραψεν Μητροπολίτας Λαρίσης Διονύσιον α' καὶ Διονύσιον β', κατὰ τὰ ἔτη 1388 καὶ 1396, ἀλλ' ἀμφότερα εἶναι ἀνύπαρκτα πρόσωπα· πρβλ. *Νίκου Βέη*, ἐν «Βυζαντιδί» Α', σ. 236. Ὁ Διονύσιος α' ἀπέθανε τῷ 1510, *Ν. Γιαννοπούλου*, ἐνθ' ἄν. σ. 261. *Ν. Βέη* ἐνθ' ἄν. σ. 236.

4) *Λοσιθέου Ἱεροσολύμων*, Τόμος ἀγάπης, Ἐν Ἰασίῳ 1669, σ. 538 *Κ. Σάβα*, Βιο

παραστάντων Ἀρχιερέων, μνημονεύει ὅμως τῆς παρουσίας τοῦ Σωφρονίου Ἱεροσολύμων, ὅστις, ἀποχωρήσας μετὰ τοῦτο εἰς Βλαχίαν καὶ Μολδαυίαν¹ ἀντεπροσωπεύθη ὑπὸ τοῦ Ἀλεξανδρείας Μελετίου Πηγᾶ, τὸ δὲ δεύτερον φέρει τὰς ὑπογραφὰς τῶν δύο Πατριαρχῶν καὶ 41 Ἀρχιερέων, ἐν οἷς καὶ τοῦ Διονυσίου Λαρίσης². Ὅτι ὅμως καὶ κατὰ τὸ πρῶτον στάδιον τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνόδου μετεῖχεν αὐτῶν ὁ Διονύσιος καὶ ἐπομένως ὅτι ἦτο ἤδη Μητροπολίτης Λαρίσης ἀπὸ τῶν πρώτων μηνῶν τοῦ 1593 ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ἑξῆς. Πρὸ τῆς ἀποχωρήσεώς του ἐκ ΚΠόλεως ὁ Ἱεροσολύμων Σωφρόνιος συνυπέγραψε μετὰ τοῦ Ἀλεξανδρείας Μελετίου καὶ ἑτεῶν Ἱεραρχῶν, ἐν οἷς ἦτο καὶ ὁ Τορνόβου Διονύσιος Ράλλης, Σιγίλλιον τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου β', περὶ τῆς Μονῆς Ταξιάρχων ἐν τῇ Ἐπιτοχίᾳ τῆς Ἐπισκοπῆς Δαμαλῶν καὶ Πεδιδίδος³. Τὸ Σιγίλλιον τοῦτο συνυπέγραψε καὶ ὁ Μητροπολίτης Λαρίσης Διονύσιος. Πρὸδηλον αὐτῶν ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ 1593, θανόντος τοῦ Ἰωάννα γ', Μητροπολίτου Λαρίσης, ἐξελέγη καὶ ἐχειροτονήθη διάδοχος αὐτοῦ ὁ Διονύσιος β' ὁ «Φιλόσοφος».

Ἡ Θεσσαλικὴ Ἐπανάστασις τοῦ Διονυσίου.

Δυστυχῶς τὰ κατὰ τὴν ἀρχιερατείαν τοῦ Λαρίσης Διονυσίου β' καὶ τὴν περαιτέρω ἐκκλησιαστικὴν δρασίαν αὐτοῦ παραμένοντιν ἀγνωστα. Τὴν Λάρισαν εὔρεν ὁ Διονύσιος ἔρημον χριστιανῶν κατοίκων, ἠναγκάσθη δὲ νὰ καταστήσῃ ἔδραν αὐτοῦ τὰ Τρίκαλα, ἐξ ὧν καὶ Ἐπίσκοπος Τρίκκης ἐνομιμάσθη⁴. Ἀλλ' εἶναι γνωστὸν ὅτι καὶ τῶν μέσων ἤδη τοῦ 16^{ου} αἰῶνος τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐπέτρεψε ὅπως αἱ ὑπὸ τῶν Λαρίσης ὑπαγόμεναι Ἐπισκοπαὶ Τρίκκης, Γαρδικίου καὶ Περιστερᾶς θεωροῦνται ὡς «ἐνορία» αὐτοῦ καὶ ἐπομένως παραμένῃ ἐν τῇ αὐτῶν. Βραδύτερον ἀπεσπάσθησαν πάλιν αἱ Ἐπισκοπαὶ Τρίκκης καὶ Γαρδικίου, ὅτε ὁ Λαρίσης

γραφικὸν σχεδιάσμα, σ. 82-92. *Κ. Ανλεγκάνη*, ἐνθ' ἄν. σ. 10-20.

1) *Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου* (Αρχιεπ. Ἀθηνῶν), Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων, ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ Ἀλεξανδρείᾳ 1910, σ. 483.

2) *Α. Π. Κραμέως*, Δύο ἀνέκδοτα ἔγγραφα, «Ὁ Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος» ΚΠόλεως. Παράρτημα τόμ. 17ου 1886, σ. 75.

3) Τὸ Σιγίλλιον ἐκ Παρισίου κώδικος ἐξέδωκεν ὁ *Λιανόσιος Α. Ζακυνθινός*, Ἀνέκδοτα Πατριαρχικά ἔγγραφα τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας (1593-1798). Περιοδ. «Ἑλληνικά» Ἀθηνῶν, Β, 1928, σ. 130-132, ἀλλ' ἄνευ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ Διονυσίου Λαρίσης. Αὕτη ὅμως ὑπάρχει ἐν τῷ πρωτοτύπῳ, ὡς ἀπέδειξεν ὁ *V. Laurent*, A propos de L'«Oriens Christianus». Notes de géographie et d'histoire ecclésiastique ἐν ταῖς «Echos d'Orient» XXXII, 1930, σ. 182.

4) *Ν. Γιαννοπούλου*, ἐνθ' ἄν. σελ. 298.

ἤδρευεν ἐν Τυρνάβῳ. Τούτου ἔνεκα ἐτιτλοφορεῖτο «Λαρίσης καὶ Τυρνάβου»¹. Ὁ ἡμέτερος Διονύσιος ἐδρεύων ἐν Τρίκῃ ἔφερε συνήθως καὶ τὸν τίτλον «Τρίκκης» ἢ Λαρίσης καὶ Τρίκκης, διότι ἐν τῇ πραγματικότητι ἦτο καὶ Τρίκκης Ἐπίσκοπος, ἐν Τρίκῃ δὲ εἰργάσθη καὶ ἔδρασεν. Ἐπισήμως ὁμοῦς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐγνωρίζετο ὡς «Μητροπολίτης Λαρίσης».

Εἰκάζομεν ὅτι εἰς τὴν Ἐπαρχίαν αὐτοῦ μετέβη ὁ Διονύσιος εὐθὺς μετὰ τὴν λήξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἐνδημούσης Συνόδου, ἀναμφιβόλως δὲ τῷ 1594 εὐρίσκετο ἐκεῖ διότι τῷ ἔτει ἐκείνῳ ὑπογράφεται ἐν τινι διαθήκῃ τοῦ ἁγίου Βησσαρίωνος Λαρίσης († 1541), πενήκοντα περίπου ἔτη πρὸ αὐτοῦ ἀρχιερατεύσαντος².

Μετὰ τῆς χαρακτηριζούσης αὐτὸν δραστηριότητος ἐπεδόθη πάντως ὁ Διονύσιος εἰς τὰ ἀρχιερατικά αὐτοῦ καθήκοντα καὶ ἐπὶ ὀκταετίαν ὅλην εἰργάσθη ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ σκληρὰ καὶ ἀνύποιστος τουρκικὴ τυραννία, ἐν ἣ εὔρε τὸ ταλαίπωρον ποιμνιον, αἱ ἐκ τῶν κακώσεων τῶν ἀπεινῶν δεσποτῶν καὶ τῶν ὑπερβολικῶν φόρων καταπιέσεις, φαίνεται ὅτι εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν ἐνέβαλον εἰς αὐτὸν σκέψεις περὶ ἀποστασίας κατὰ τῶν τούρκων. Ἐπίστευεν, ἄλλως τε, ὁ ὄνειροπόλος Ἱεροάρχης ὅτι ἤγγιζε τὸ τέλος τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας, διότι πρὸς βορρᾶν μὲν ἔδημιουργεῖτο νέα χριστιανικὴ ὀρθόδοξος Ἀυτοκρατορία, περὶ ἧς μεγάλα καὶ θαυμαστά ἀφηγήθησαν προσφάτως ὁ Πατριάρχης Ἱερουσαλὴμ β' καὶ οἱ συνοδοὶ αὐτοῦ, εἶτα δὲ ὁ Τορνόβου Διονύσιος Ράλλης ὁ μετὰ τὴν Συνοδικὴν ἐν ΚΠόλει διάσκεψιν τοῦ 1590 κομίσας, ὡς εἶδομεν, εἰς Μόσχαν τὸν περὶ τοῦ Ρωσικοῦ Πατριαρχείου Τόμον, συμμετασχὼν δὲ τῆς Μεγάλης Ἐνδημούσης Συνόδου τοῦ 1593, ἀνεμίχθη μετὰ τινα ἔτη εἰς ζωηρὰς ἐπαναστατικὰς συνεννοήσεις, ἀφ' ἑτέρου δὲ ζωηροτάτη ὑπῆρχεν ἡ ἐναντίον τῆς Τουρκίας κίνησις ἐν τῇ Δύσει, ἠλεκτριζούσα τοὺς φιλοπάτριδας Ἕλληνας.

1) Κ. Δουβουνιώτου, Συμβολαὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν Λαρίσης, «Ἱερὸς Σύνδεσμος» ΙΒ, (Κ) Περιοδ. β', 1916, ἀριθμ. 279, σ. 14 ἀριθμ. 284, σ. 11 ΙΓ' 1917, ἀριθμὸς 286, σ. 7. Ἀθηναγόρα, Παραμυθίας καὶ Φιλιατῶν, Ἱερομάρτυς Σεραφεῖμ, σ. 23. Ἡ ἐπισκοπὴ Τρίκκης ἀπεσπάσθη ἀπὸ τῆς Μητροπόλεως Λαρίσης ἐν ἔτει 1734. «Ἱερὸς Σύνδεσμος» Ἀθηνῶν 1917, ἀριθμ. 284, σ. 10-12.

2) Ἀκολουθία καὶ βίος τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Βησσαρίωνος, ἔκδ. 1897, ἐν Ἀθήναις, σ. 70. Πρὸς βλ. Ἀθηναγόρα, Μητροπολίτου Παραμυθίας καὶ Φιλιατῶν, Ἱερομάρτυς Σεραφεῖμ ὑπῆρξε πράγματι ἀρχιεπίσκοπος Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου, σ. 19. Δι' ἄλλης χειρὸς αἰς τὴν ὑπὸ τὴν Διαθήκην τοῦ ἁγ. Βησσαρίωνος σημείωσιν καὶ ὑπογραφήν τοῦ Διονυσίου προσετέθη ὅτι εἰς τὰς ἡμέρας αὐτοῦ [«κουτουνοῦ»] ἐμαρτύρησεν ὁ ἅγιος Σεραφεῖμ. Μητροπολίτου Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων Ἰζεκιήλ, Ἱερομάρτυς Σεραφεῖμ ἦτο ἀρχιεπίσκοπος Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου. Ἐν Ἀθήναις 1931, σ. 17-18.

Ἡ μεγάλη περὶ τὰς Ἐχινάδας καὶ τὴν Ναύπακτον ναυμαχία, ἣς συμμετέσχον οἱ Ἕλληνες καὶ δι' ἣς ὀλοσχερῶς κατεστράφη ὁ τουρκικὸς στόλος, ἀνεπτέρωσε τὰς ἐλπίδας αὐτῶν. Ἡ μετὰ τὴν ναυμαχίαν ἐπιχειρηθεῖσα ἐπίθεσις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Σαλώνων, τῇ ὑποκινήσει τῶν Φράγκων, δὲν ἐπέτυχεν, διότι οἱ ἐπιτεθέντες ἐγκατελείφθησαν μόνοι. Ταῦτοχρόνως οἱ ἀδελφοὶ Μελισσηνοί, Μακάριος Ἀρχιεπίσκοπος Ἐπιδαύρου καὶ Θεόδωρος ὁ χωροδεσπότης, ἐκήρυξαν τὴν ἐπανάστασιν ἐναντίον τῶν τούρκων καὶ ἐπὶ δύο ἔτη γενναίως ἐπολέμησαν ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἰδίως ἐν Μάνη ἐπὶ κεφαίῃς 28.000 ἑλλήνων. Ἀλλά, μὴ τυχόντες καὶ αὐτοὶ τῆς ὑποσχεθείσης παρὰ τῶν ξέων βοήθειας, ἀπέτυχον. Ἐκδικούμενοι οἱ τούρκοι, τριακοντακισχιλίους ἑλληνας κατοίκους τῆς Μακεδονίας καὶ τοῦ Αἰγαίου ὡς συνενόχους τῶν ἐπαναστατῶν κατέσφαξαν ἢ ἠχμαλώτισαν. Τῷ 1585 ὁ ἀρματωλὸς Βονίτης καὶ Λούρου Θεόδωρος Γρίβας ἐπανεστάτησεν ἐν Ἀκαρνανίᾳ καὶ ἐν Ἡπείρῳ, ὡσαύτως ἐξηγέρθησαν οἱ ἀρματωλοὶ Ἡπείρου Πούλιος Δράκος καὶ Μαλάμας, καταλαβόντες τὴν Ἄρτιαν καὶ ὀδεύσαντες κατὰ τῶν Ἰωαννίνων, ἀλλὰ προσεβλήθησαν ὑπὸ τῶν ἐκ Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας τούρκων καὶ τοῦ πασᾶ τῆς Ναυπάκτου καὶ ἠττήθησαν. Τὴν ἐπαναστατικὰς ταύτας κινήσεις ὑπέθαλπον οἱ Ἐνετοί, ὁ δούξ τῆς Τοσκάνης καὶ οἱ ἰπῶται Μελίτης καὶ Νεαπόλεως, οἵτινες διὰ τῶν στόλων τῶν ἐποιοῦντο διαφόρους ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν παραλίων τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ἐναντίον τῶν τούρκων. Κατὰ τὰ ἔτη 1603-1606, ἐν συνεννοήσει μετὰ τῶν ἐν Ἡπείρῳ ἐπαναστατῶν, ἔπλευσαν πρὸς τὰ παράλια αὐτῆς ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἀποβάσεως. Ἀλλ' ἡ συνωμοσία εἶχε προδοθῆ, ἡ δὲ ἐπίθεσις ἀπέτυχεν, ἐπαναληφθεῖσα βραδύτερον¹.

Μετῆγεν ἄρα γε ὁ Λαρίσης Διονύσιος τῆς ζωηρᾶς ταύτης ἐπαναστατικῆς κινήσεως; Ἀναμφιβόλως, διότι ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται ἡ ἐπαναστατικὴ αὐτοῦ ἀπόπειρα. Πιθανῶς δὲ διετέλει εἰς συνεννοήσεις μετὰ τῶν δυτικῶν καὶ εὗρισκετο ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἀρματωλῶν τῶν Ἀγράφων, πρῶτος αὐτὸς ἐπιχειρήσας ἐπανάστασιν κατὰ τῶν Τούρκων ἐν Θεσσαλίᾳ. Λαμβάνοντες δὲ ὑπ' ὄψει τὸ γεγονός, ὅτι πολλοὶ τῶν ἱερωμένων καὶ λαϊκῶν καὶ δὴ καὶ ἀρχιερέων ἐνοχοποιήθησαν, ὡς θὰ ἴδωμεν, καὶ ἐθανατώθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων, δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ὁ Διονύσιος παρεσκεύαζεν εὐρεῖαν ἐπανάστασιν κατ' αὐτῶν, ἔχων ὡς ὀρμητήριον τὰ Τρίκαλα, ὅπου εἶχε τὴν ἑδραν αὐτοῦ. Τοιαύτη δὲ φαίνεται ἦτο ἡ πίστις τοῦ Διονυσίου εἰς τὰς θείας βουλὰς περὶ ἀπελευθερώσεως καὶ ἀποκατα-

1) Κ. Σαθα, Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάς, σ. 169 ἐξ. Κ. Παπαρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους (ἐκδ. Ἐλευθερουδάκη) Ε, β'. σ. 176 ἐξ.

στάσεως τοῦ Γένους, ὥστε ἐνόμιζεν ὅτι, καὶ ἄνευ συστηματικῆς πολεμικῆς τινος προπαρασκευῆς, ἤρκει μόνον νὰ ἐξεγρεθῶσιν οἱ Ἕλληνες κατὰ τῶν Τούρκων ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ ὅπως διὰ τῆς θαυματουργοῦ πίστεως ἀνακτήσωσι τὴν ἐλευθερίαν. Πάντως ὁμως προέβη καὶ εἰς προπαρασκευὴν τινὰ πολεμικὴν, ἀλλὰ, δυστυχῶς, αἱ μὲν βιογράφοι τοῦ ἁγίου Σεραφεῖμ συγκεχυμένως ἐξέθηκαν, ὡς εἶδομεν, τὰ κατὰ τὴν Θεσσαλικὴν ἐπανάστασιν τοῦ Διονυσίου, ὁ ἀντάρτης τοῦ «Ἡπειρωτικοῦ Χρονικοῦ» καὶ ὁ Μάξιμος Πελοποννήσιος ἐμνημόνευσαν ἀπλῶς αὐτῆς¹, μόλις δὲ ἡ πρᾶξις τῆς ἐκλογῆς διωδοχου αὐτοῦ ποιεῖται νύξεις τινὰς περὶ αὐτῆς, χωρὶς ὁμως ν' ἀναγορεύῃ θεϊκὴν τινὰ πληροφορίαν περὶ τοῦ πῶς εἰργάσθη ὁ Διονύσιος εἰς ἡδυσχερῆ ὀλοκλήρον ἵνα ἐξεγείρῃ τὸν Θεσσαλικὸν λαὸν κατὰ τῶν τούρκων καὶ πῶς προπαρασκεύασε τὴν ἐπανάστασιν.

Κατὰ τὴν εἰρημένην συνοδικὴν πρᾶξιν, ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν αὐτοῦ ἐν Τριφυλίῳ ὡς Μητροπολίτου Λαρίσης, ἤρχισε τριπλῶς ὁ Διονύσιος ἐναντι τοῦ Πατριαρχείου στάσιν δυναμένην νὰ συνεπαγάγῃ τὴν καθάρεισιν αὐτοῦ. Ἐκαστος τῶν ἀρχιερέων ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ παρέχῃ εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ὠρισμένον χρηματικὸν ποσὸν ἐτησίως καὶ νὰ συλλέγῃ ὑπὲρ αὐτοῦ τὰς εἰσφορὰς τῶν χριστιανῶν, τὴν λεγομένην «πατριαρχικὴν ζητείαν καὶ βοήθειαν». Οἱ μὴ συμμορφούμενοι πρὸς τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην πολλάκις ἐκτιμῶντο ἔκπτατοι τῆς θέσεώς των ἢ καθηροῦντο. Ὁ Διονύσιος εἴτε ἐνεκα τῆς μεγάλης πενίας του, εἴτε ἵνα παρασκευάζεν ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ Σουλτάνου, οὐχὶ μόνον πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον δὲν ἀπέστειλε τριαῦτα ποσά, ἀλλὰ καὶ τὸν κεφαλικὸν φόρον τῶν χριστιανῶν, τὰ χαράσια, δὲν ἀπέδιδε.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πατριάρχου Ἰερεμίου β' ἐπισυμβάντα δύο περὶ τοῦ ἔτη μετὰ τὴν ἐκλογὴν καὶ χειροτονίαν τοῦ Διονυσίου, τὸν πατριαρχικὸν θρόνον κατέλαβεν ἐπὶ εἴκοσι μόνον ἡμέρας τοῦ 1595 ὁ Μαθίᾶς δ', μεθ' ὃν ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου μέχρι Σεπτεμβρίου τοῦ 1596 ὁ Γαβριηλ α', μὴ δεχθέντος τοῦ Μελετίου Πηγᾶ. Κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1596 ἐξελέγη Πατριάρχης ὁ Ἀθηνῶν Θεοφάνης α' Κερύρας, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου, ἐπισυμβάντε τῇ 26 Μαρτίου 1597, παρακληθεὶς αὐθιγῶς ὁ Ἀλεξανδρείας Μελέτιος Πηγᾶς ἐδέχθη νὰ δευκλήσῃ τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον ὡς «Ἐπιτηρητής». Παρέμεινε δὲ ὑπὸ τὴν ιδιότητα ταύτην ἐν Κ)πόλει μέχρι Μαρτίου τοῦ 1598, ἐπιμεληθεὶς μετὰ ζήλου καὶ μεγάλης ἰκανότητος τῆς διωσώσεως τοῦ ἐκ τῶν καταπιέσεων τῶν τούρκων κινή-

1) Ὁ Μάξιμος ἐσημείωσεν, ἐνθ' ἀν. σ. 188 «Ἐπανάστασιν δὲ κάκεισε πεποιηκέναι βουλευθεῖς ἐφωράθη, οὐκ ὀλίγων καὶ τότε φονευθέντων ἐκ ταύτησιν αἰτίας».

νεύοντος Πατριαρχείου. Ἦτο δὲ τοῦτο καταχρεωμένον εἰς Ἑβραίους καὶ ἄλλους τοκογλύφους ἵνα ἐπαρκῆ εἰς τὰς ἀξιώσεις τῶν δυναστῶν. Τὰ χρέη του, ὡς ἔλεγεν ὁ Μελέτιος Πηγᾶς, ὑπερέβαινον τὰς πυραμίδας τῆς Αἰγύπτου. Ὅθεν λίαν εὐλόγως ἐζήτησε παρὰ τῶν ἐπὶ μέρους Ἀρχιερέων ν' ἀποστείλωσιν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον ὅ,τι ὄφειλον ν' ἀποστείλωσιν. Ἐγραψε καὶ πρὸς τὸν Μητροπολίτην Λαρίσης Διονύσιον ὃν καὶ προσωπικῶς ἐγνώριζεν ἀπὸ τῆς προτέρας διαμονῆς του ἐν Κ)πόλει, ἀρνούμενον δὲ πολλαίως πορήθειε καὶ ἐπετίμησεν. Ὁ Διονύσιος δὲν ἔλαβεν ὑπ' ἄφει οὔτε τὰ Πατριαρχικά καὶ Συνοδικὰ γράμματα, οὔτε τοὺς ἀποσιαλέντας Πατριαρχικοὺς Ἐξάρχους. Ἐπὶ πλέον δὲ «μηδὲν παρέχων ἐκ τῶν ἰδίων ἐλάμβανε καὶ τὰ τῶν Ἐπισκόπων καὶ ἰδιοποιεῖτο αὐτά», λέγεται ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ πράξει τῆς ἐκλογῆς διαδόχου τοῦ Διονυσίου. Εἶναι δὲ λίαν χαρακτηριστικὸν τὸ γεγονός ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον παρὰ τ' ἀνωτέρω δὲν προέβη ἐν εἰς τὴν καθάρειν τοῦ Διονυσίου, ἴσως ἕνεκα τῆς ἐξεχούσης αὐτοῦ προσωπικότητος. Λέγεται ἀπλῶς ὅτι διὰ τὰς ἀνωτέρω πράξεις ὁ Διονύσιος κατέστη «ὑπόδικος... καθαρῶς τελεία, ὃ δὴ καὶ ἕτεροι πεπόνθασαι μὴ ὑποταγέντες». Ἀποχωρήσας δὲ τοῦ Μελετίου Πηγᾶ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον κατέλαβεν αὐθις ὁ Ματθαῖος β' κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1598.

Κατ' Ὀκτώβριον ἢ Νοέμβριον τοῦ 1600 ἐκήρυξεν ὁ Διονύσιος τὴν ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ Σουλτάνου Μεχμέτ γ', προέβη δηλαδὴ εἰς τολμηροτάτην πράξιν, ἣτις συνήθως κρίνεται ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς. Δυστυχῶς εἶναι γνωστὸν μόνον ὅτι ἀπέτυχεν ἡ Θεσσαλικὴ ἐκείνη ἐπανάστασις τοῦ Διονυσίου, ἀλλὰ πῶς προπαρασκευάσθη καὶ πῶς διεξήχθη καὶ ἐπὶ πόσον χρονικὸν διάστημα διήρκεσε, δὲν εἶναι γνωστόν. Πάντως δὲ διήρκεσεν ἐπὶ τινα χρόνον, διότι ἡ ἀρνησις τῆς ἀπώθευσης τοῦ κεφαλικοῦ φόρου, τῷ χαρακίῳ, ἦτο ἤδη ἐπανάστασις. Ἐπομένως δὲν πρόκειται περὶ ἀφαιρητικῆς κινήσεως. Περὶ τὴν 15ην Νοεμβρίου ὁ Διονύσιος ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἐκ Τρίκκης, τῆς ἀρχιερατικῆς αὐτοῦ ἑδρας καὶ τοῦ ὀρμητηρίου τῆς ἐπανάστασεως. Ἡ εἰρημνὴ ἐκκλησιαστικῆ πράξις τοῦ Πατριαρχείου χαρακτηρίζεται τὴν ἐπανάστασιν Διονυσίου ὡς «πράγμα... ἐπιβλαβὲς καὶ ἐπὶ ὀλεθρὸν κατὰ τὴν τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας

1) «Ἐκκλησι. Ἀλήθεια», Β' 780.

2) Ἡ χρονολογία προκύπτει σαφῶς ἐκ τῆς πράξεως τῆς ἐκλογῆς τοῦ διαδόχου τοῦ Διονυσίου. Διότι αὕτη ἐγένετο τῇ 15 Μαΐου 1601. λέγεται δ' ἐν αὐτῇ ὅτι εἶχον παρέλθει ἕξ μῆνες ἀπὸ τῆς χηρείας τοῦ θρόνου, ἣτις βεβαίως ἤρξατο ἀπὸ τῆς ἀπομακρύνσεως τοῦ Διονυσίου ἐκ Τρίκκης. Πάντως ἡ ἀπομάκρυνσις ἐγένετο μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐπανάστασεως, ἐπειδὴ δὲ αὕτη διήρκεσε χρόνον τινα. ἢ ἐναρξίς αὐτῆς δέον νὰ τεύῃ εἰς τὸ τέλος τοῦ Ὀκτωβρίου ἢ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Νοεμβρίου 1600.

καὶ τῆς Ἐπαρχίας αὐτοῦ ταύτης καὶ παντὸς τοῦ Γένους τῶν εὐσεβῶν», λέγεται δὲ περαιτέρω περὶ τοῦ ἀτυχήσαντος Ἱεράρχου ὅτι «τολμηρῶς καὶ ἀλογίστως ἀποστασίαν μελετήσας κατὰ τῆς βασιλείας τοῦ πολυχρονίου βασιλέως σουλτάν Μεχμέτ καὶ πολλὰ τῶν ἀτόπιων διανοηθεὶς καὶ σκεψάμενος, πάνυ ὄντα μετὰ ἐπιβουλῆς καὶ κινδύνων θανατηφόρων, πολλοὺς μὲν τῶν ἱερωμένων καὶ λαϊκῶν, ἀλλὰ δὴ καὶ ἀρχιερέων αἰσχίστῳ θανάτῳ ὑποπεσεῖν παρεσκεύασεν»¹. Ταῦτα χαρακτηρίζουσι τὸ πάντολμον κίνημα τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ ἐπαναστάσεως τοῦ Διονυσίου. Εἶναι δὲ γνωστὸν, ὅτι, ἐκτὸς ἄλλων, ὑπέστη τότε μαρτυρικὸν θάνατον ὁ ἅγιος Σεραφεῖμ.

Οὗτος εἶχε ἀπληφθεῖ ὡς συνωμότης καὶ ἐπαναστάτης μετ' ἄλλων ἀρχιερέων, κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, προὔταθῃ δὲ εἰς αὐτὸν ἡ ἀλλαξοπιστία, πρὸς ἀπλλαγὴν ἀπὸ τῆς καταδίκης εἰς θάνατον. Γινόμενος μουσουλμᾶνος θ' ἀπεδείκνυεν ἔμπρακτον μετάνοιαν, κατὰ τοὺς τούρκους. Ἄλλ' ὁ ἅγιος Σεραφεῖμ ἀπέκρουσε μετὰ θάρρους τοιαύτην πρότασιν, ὑπέστη δὲ γενναίως τὸν ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς πίστεως μαρτυρικὸν θάνατον. Φαίνεται δὲ ὅτι παρόμοιον θάνατον ὑπέστησαν καὶ ἄλλοι ἱερωμένοι καὶ ἀρχιερεῖς, ἀλλὰ τοῦ ἁγίου Σεραφεῖμ τὸ μαρτύριον ἐνεποίησεν ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν, δημῶδες δὲ ᾄσμα ὑπεμίμησεν αὐτὸ εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεάς². Κατὰ τὴν παράδοσιν, ἣν διέσωσεν ὁ πρῶτος βιογράφος τοῦ ἁγίου Σεραφεῖμ, τὸ μαρτύριον αὐτοῦ συνέλεσε τῆς 4 Δεκεμβρίου, εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Διονυσίου, ἀλλ' ὑπάρχει διαφωνία ὡς πρὸς τὸ ἔτος, κυμαινόμενον μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1601-1613 ἢ καὶ 1616 ἔτι³. Ἡ ἡμερομηνία τοῦ μαρτυρίου δὲν φαίνεται ἀκριβής, ἴσως δὲ ταύτην ἀνέγραψεν ὁ βιογράφος τοῦ ἁγίου ὀρμηθεὶς ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἐωρτάζετο ἡ μνήμη αὐτοῦ τῇ 4 Δεκεμβρίου. Ἄλλὰ πιθανῶς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην συνέβη καὶ ἕτερόν τι, ἐκτὸς τοῦ μαρτυρίου, γεγονός, σχετικὸν πρὸς τὸν ἅγιον, ἀνακομιδὴ λ. χ. τοῦ λειψά-

1) Αὐτόθι, σ. 780.

2) *A. Passow*, Τραγούδια Ρωμαῖκα. *Popularia carmina Graeciae Recentioris*, Lipsiae 1860, σ. 372-3. *Κ. Σάθα*, Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς, σ. 221-2 σημ. Κατὰ τὸ δημοτικὸν ᾄσμα ὁ Σεραφεῖμ ἦτο «καλόγερος». ἠσκήτευσεν δ' ἐν τῇ Μονῇ Κορώνας, τούτου ἕνεκα διευπλώθη γνώμη. καθ' ἣν ὁ ἱερομάρτυς Σεραφεῖμ δὲν ὑπῆρξεν Ἀρχιεπίσκοπος Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου ἀλλὰ μοναχὸς τῆς εἰρημένης Μονῆς Κορώνας, Ἀθηναγόρα, Παραμυθίας καὶ Φιλιατῶν, Ὁ ἱερομάρτυς Σεραφεῖμ ὑπῆρξε πράγματι Ἀρχιεπίσκοπος Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου, σ. 15-20. Ἀντίρρῳσιν κατὰ τῆς γνώμης ταύτης ἔγραψεν ὁ Ἰεζεκιήλ Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων, ἐνθ' ἀνωτέρω. Περὶ τοῦ ἁγ. Σεραφεῖμ ἐν γένει καὶ τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας πρβλ. *Γερμανοῦ*, *Μητρ. Σάρδεων καὶ Πισιδείας*, Ἱστορικὸν σημεῖωμα περὶ τῆς Μητροπόλεως Φαναριοφερσάλων, Ἐν Κπόλει 1930, σ. 25-26. *Χρυσσοτόμου Παπαδοπούλου*, *Οἱ Νεομάρτυρες*. Ἐκδ β'. Ἐν Ἀθήναις 1934, σ. 30-32.

3) Ἀθηναγόρα, Παραμυθίας καὶ Φιλιατῶν, ἐνθ' ἀν. σ. 8-9. Ἰεζεκιήλ Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων ἐνθ' ἀν. σ. 5.

νου αὐτοῦ εἰς τὸν τόπον τοῦ μαρτυρίου, τὰ ἐγκαίνια τοῦ εἰς μνήμην αὐτοῦ ἰδουθέντος ναοῦ ἐν Φαναρίῳ ἢ παρόμοιόν τι. Ἐκ τοιούτων γεγονότων καθορίζετο πολλάκις ἡ μνήμη τῶν μαρτύρων καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ. Πάντως ὁ ἅγ. Σεραφεῖμ δὲν ἐμαρτύρησε τῇ 4 Δεκεμβρίου, ἀνδεχθῶμεν ὡς ἀκριβῆ τὴν ἡμερομηνίαν τῆς πράξεως τῆς ἐκλογῆς τοῦ διαδόχου αὐτοῦ, γενομένης τῇ 6^ῃ Δεκεμβρίου, ἰνδικτιῶνος ιε' ἐν ἔτει ζρθ' ¹. Ἄν δὲν εἶναι λανθασμένη ἡ ἡμερομηνία (λ. χ. ἀντὶ β'. ιβ'. ἢ κβ'.) δὲν ἐμαρτύρησεν ὁ ἅγιος Σεραφεῖμ τῇ 4 Δεκεμβρίου, ἀλλὰ κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1600, δηλαδή εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Διονυσίου, ἀρξαμένην ἐν τέλει τοῦ Ὀκτωβρίου ἢ ἀρχὰς τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1600. Διότι ἡ 6^ῃ Δεκεμβρίου ζρθ' ἀπὸ κτίσεως κόσμου, ὡς ἔχει ἡ πρᾶξις, ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν β'. Δεκεμβρίου 1600 ἀπὸ Χριστοῦ², ὅτ' ἐξελέγη ὁ διάδοχος τοῦ ἅγ. Σεραφεῖμ Ἰωάσαφ.

Ὁ μαρτυρικὸς θάνατος τοῦ ἅγ. Σεραφεῖμ, οὕτινος ἡ κεφαλὴ ἀποκοπεῖσα ἀπεστάλη μετ' ἄλλων κεφαλῶν καὶ ἐξετέθη ὑπὸ τῶν τούρκων ἐν Τρίκῃ, ὕστερον δὲ διεσώθη εἰς τὴν Μονὴν Κορώνας, ἧς ἐχρημάτισε μοναχὸς καὶ ἡγούμενος ὁ Σεραφεῖμ, ὑπῆρξεν ἐν τῶν ἐπακολουθημάτων τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Διονυσίου, περὶ ἧς ἔχομεν ἐνδείξεις ἐκ τῆς πράξεως, ὡς εἴπομεν, τῆς ἐκλογῆς τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Θεωνᾶ. Ἀνάγκη δὲ νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει ὅτι τὰ ἐν αὐτῇ ἐκτιθέμενα κατὰ τοῦ Διονυσίου ἐγράφοντο ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τοῦ τουρκικοῦ ξίφους τοῦ πολυχρονίου βασιλέως σουλτὰν Μεχμέτ. Οὐχὶ σπανίως τὸ Πατριαρχεῖον ἠναγκάσθη νὰ καθαιρέσῃ ἀρχιερεῖς ἢ ν' ἀφορίσῃ λαϊκοὺς ἐπαναστάτας κατὰ τοῦ σουλτάνου, ἀλλὰ δὲν προέβη εἰς τοιοῦτό τι κατὰ τοῦ Διονυσίου, λέγεται δ' ἐν τῷ εἰρημένῳ πατριαρχικῷ καὶ συνοδικῷ ἐγγράφῳ ὅτι μὴ ἀρκεσθεῖς ὁ Διονύσιος εἰς τὰς ἀνωτέρω πράξεις, δι' ἃς καθίστατο ὑπόδικος καθαιρέσεως, προέβη καὶ εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ σουλτάνου, καὶ περαιτέρω «ἔπειτα δὲ ἀναπολόγητον ἑαυτὸν γινώσκων ἀπέδρα εἰς τόπους ἀλλοτρίους τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας καὶ ἀδυνάτως ἔχει ἐπανελθεῖν εἰς τὴν Ἐπαρχίαν ταύτην, ὡς ἀναφανεῖς τῆς βασιλείας ἐπίβουλος». Δὲν προέβη τὸ Πατριαρχεῖον καὶ μετὰ τοῦτο εἰς καθαιρέσιν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἀρχιερωσύνης, ἀλλ' ἐπιστοποίησε μόνον τὸ γεγονός ὅτι δραπετεύσας, ὡς «ἀναπολόγητος», δὲν δύναται ὁ Διονύσιος νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἐπαρχίαν Λαρίσης. Καὶ ἐπειδὴ εἶχον παρέλθει ἕξ μῆνες ἀπὸ τῆς φυγῆς του, τὸ Πατριαρχεῖον, συμφώνως πρὸς τοὺς ἱεροὺς κανόνας, ἐθεώρησε χηρεύουσιν τὴν Μητρόπολιν Λαρίσης

1) Ἀθηναγορά Παραμυθίας καὶ Φιλιατῶν, ἐνθ' ἀν. σ. 11.

2) Ἐπειδὴ πρόκειται περὶ Δεκεμβρίου μηνὸς ἀνάγκη ἀπὸ τοῦ 7109 ν' ἀφαιρέθῃσιν οὐχὶ 5508, ἀλλὰ 5509, διότι ἀπὸ 1 Σεπτεμβρίου ἤρχετο τὸ νέον ἔτος.

καὶ προέβη εἰς πλήρωσιν αὐτῆς. Τοῦτο προκύπτει σαφῶς ἐκ τῶν λεγομένων ἐν τῇ Πατριαρχικῇ καὶ Συνοδικῇ πράξει, «Ἐπειδὴ, φεῦ, τοιαῦτα ἐτόλμησεν ὁ αὐτὸς Λαρίσης ἐν τοιαύταις ἡμέραις, ὡς μὴ ὄφελεν, ἡμεῖς οἱ καθευρεθέντες¹ τανῦν ἐνταῦθα ἀρχιερεῖς, προστάξει τοῦ Παναγιωτάτου ἡμῶν αὐθέντου καὶ δεσπότη, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κὺρ Ματθαίου, συνήλθομεν ἐν τῷ Πατριαρχικῷ ναῷ τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ τροπαιοφόρου καὶ ἐποιήσαμεν ψήφους κινονικὰς εἰς τὴν ἁγιωτάτην Λαρίσης Μητρόπολιν, χηρεύουσαν γνησίου ἀρχιερέως ἤδη μῆνας ἕξ...»². Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἐκ τῶν προταθέντων τριῶν ὑποψηφίων ἐξελέγη Μητροπολίτης Λαρίσης ὁ Μ. Πρωτοσύγκελλος τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας Θεωνᾶς, ἀρχιερατεύσας μέχρι τοῦ 1604, ἐπὶ τριετίαν περίπου³.

Ὅτε ὁ Διονύσιος δὲν καθηρέθη τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἀξιώματος, ἀλλ' ἐθεωρήθη ἔκπτωτος τοῦ μητροπολιτικοῦ θρόνου Λαρίσης, δὲν ἐπὶ ἕξ ἡδη μῆνας εἶχεν ἐγκαταλείπει. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ δεινὸς κατήγορος τοῦ Διονυσίου Μάξιμος ὁ Πελοποννήσιος, γνωρίζων καλῶς τὰ τῆς Θεσσαλικῆς ἐπαναστάσεως αὐτοῦ καὶ τὰ ἐπακολουθήματα αὐτῆς, δὲν ἐτόλμησε νὰ προσάψῃ αὐτῷ τὴν κατηγορίαν τῆς καθαιρέσεως. Ἀρχόμενος τοῦ «Στηλιτευτικοῦ» λέγει, «Διονύσιος οὕτως ἀρχιερατικοῦ ἠξιώθη ποτὲ τάγματος... καὶ τῆς κατὰ Τρίκην ἐπέβη μητροπόλεως»⁴. Ἀποστρεφόμενος δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ Μάξιμος λέγει ὅτι προέβη εἰς τὸ ἀπονενομημένον κίνημα Ἐπαναστάσεως διὰ νὰ γίνῃ καὶ βασιλεὺς μὴ ἀρνούμενος εἰς τὸ μεγίστης ἀξίας ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα, διὰ τὸ μὴ συνιέναι βουληθῆναι «οἷαν εἶχε τιμὴν, τὴν ἀρχιερωσύνην ἔχων... ἀλλὰ καὶ βασιλεύειν τυχὸν μετὰ τοῦ ἀρχιερατεύειν ἐβούλου κατὰ ταῦτόν»⁵. Ὡς Ἀρχιερεὺς ἠξιοῦτο μεγάλης τιμῆς παρ' ἀπάντων, ὅπουδῆποτε μετέβαινε. «Καὶ μὴν καὶ Μοναστήρια πάντα ἠνοικτό σοι βουλομένῳ, πᾶσα δὲ πόλις ἔτοιμος προσδέξασθαι καὶ οἰκίαι· οἰόμενοι γὰρ ἕκαστος ἀγαθόν τι ἀπολαύσειν παρὰ σοῦ ἀρχιερέως δῆθεν ὄντος ἄσμενος προσεδέχεται»⁶. Ἐκ τούτων σαφῶς καταφαίνεται

1) Ἐσφαλμένως ἐνθα ἀν. σ. 179 «καθιερωθέντες».

2) Ἐνθ' ἀν. σ. 179.

3) Ζωσιμᾶ Ἐσφιγμενίτου, Ἡμερολόγιον «Φήμη», Ἐν Βόλῳ ἔτ. Β'. 1887, σ. 131. Παρὰ Ν. Γιαννοπούλου, ἐνθ' ἀν. σ. 270. Διάδοχος τοῦ Θεωνᾶ ἐξελέγη ὁ Λεόντιος, οὗτινος σώζεται τὸ σαλτανικὸν βεράτιον, Ν. Γιαννοπούλου, ἐνθ' ἀν. σ. 270. Μ. Γεδεών, Αἱ φάσεις τοῦ παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος καὶ τὰ κατ' αὐτὸ ἐπίσημα τοπικὰ ἔγγραφα, Ἐν ΚΠόλει 1910, σ. 87 ἕξ.

4) Ἐνθ' ἀν. σ. 188.

5) Ἀπόθι, σ. 191

6) Ἀπόθι, σ. 208.

ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἀνωτέρω πράξιν τῆς ἐκλογῆς τοῦ νέου Μητροπολίτου Λαρίσης Θεωνᾶ, ὁ Διονύσιος ἐξηκολούθει φέρων τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα ὡς πρόην Λαρίσης. Ἐπομένως δὲν εἶναι ἀκριβὲς τὸ πολλάκις παρὰ τῶν γραψάντων περὶ αὐτοῦ λεχθὲν ὅτι καθηρέθη ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου μετὰ τὴν Θεσσαλικὴν ἐπανάστασιν. Ὡς δ' ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐσημειώσαμεν δὲν εἶναι ἀκριβὲς ἡ πληροφορία τοῦ «Ἡπειρωτικοῦ Χρονικοῦ», καθ' ἣν ἐξώθη μὲν τοῦ θρόνου τοῦ ὁ Διονύσιος «ἀλλ' ἔμεινεν ἡ Τρίκκη ὑπὸ τὴν τοῦ Λαρίσης ἐπίσκεψιν διὰ τὸν φόβον τῶν τούρκων, ἕως τὸ 1709 ἔτος, ὅτε ἦλθεν ἀρχιερεὺς εἰς αὐτὴν ὁ Κωνστάντιος, ἄνθρωπος ἐνάρετος καὶ σοφός».

Ὁ Διονύσιος ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Ἰσπανίᾳ.

Τὸ «Ἡπειρωτικὸν Χρονικὸν» καὶ ὁ «Στηλιτευτικὸς» λόγος τοῦ Μάξιμου διαφωτίζουν τὴν ἀόριστον ἔκφρασιν τῆς πράξεως τῆς ἐκλογῆς τοῦ Θεωνᾶ, καθ' ἣν ὁ Διονύσιος «ἀπέδρα εἰς τόπους ἀλλοτρίους τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας», διότι τὸ μὲν «Χρονικὸν» λέγει ὅτι ὁ Διονύσιος κατέφυγε «πρὸς τὰ μέρη τῆς Ἰταλίας»¹, ὁ δὲ Μάξιμος λέγει μὲν ὅτι ὁ Διονύσιος μετὰ τὴν Θεσσαλικὴν ἐπανάστασιν ἐκ Τρίκκης «ἀποδράς, ὡς οὐκ ὄφελεν, εἰς Ἰταλίαν ἀπέπλει», ὑπαινίσσεται δὲ γεγονότα συμβάντα εἰς τὸν Διονύσιον ἐν Ρώμῃ καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ σχετικὰ πρὸς τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα αὐτοῦ καὶ γενικώτερον λέγει περὶ αὐτοῦ «πολὺν περινοστήσας κόσμον καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις καιροῖς (=ταῖς ἐπαναστάσειν) ἐκγεγηρακῶς»². Ὁμιλεῖ ὡς περὶ γνωστῶν γεγονότων, ὧν ὅμως, δυστυχῶς, αἱ λεπτομέρειαι δὲν διεσώθησαν. Μένει λοιπὸν ἀναντίρρητον τὸ γεγονὸς ὅτι μετὰ τὴν ἀποτυχοῦσαν Θεσσαλικὴν ἐπανάστασιν ὁ Διονύσιος μετέβη εἰς Ἰταλίαν καὶ Ἰσπανίαν.

Περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἀποδημίας του ὁ Μάξιμος παρέχει τὰς ἐξῆς ἐνδείξεις. Πρὸς τὸν Διονύσιον ἀποστρεφόμενος γράφει «Οὐκ ἤρκει τοῖς χριστιανοῖς ἅ καθ' ἐκάστην ἔπασχον καὶ πάσχουσι δεινὰ; Τί τὰ τραύματα τουτωνὶ αἰσχισθ' οὕτωςι κατέξυνες; Ἄλλ' ἀκυλλαγὴν αὐτοῖς προῦνόησας προσεξευρηκέναι τῶν ὧν εἶχον κακῶν; Καὶ πῶς τοῦτ' οὐκ ἠδυνήθης ἐκτελέσαι ὅτε τὴν ἀρχὴν κατὰ Τρίκκην τοιοῦτό τι ἐπεχείρησας, πλείστων ὄσων καὶ τότε ἀπολεσθέντων ἀδίκως; Οὐκ ἦν εἰκὸς ἤδη εἰς πανέρημον τόπον πορευθέντα νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέρων κλαῦσαι σαντὸν καὶ τὸν Θεὸν ὑπὲρ

1) Ἐνθ' ἀν. σ. 181.

2) Ἐνθ' ἀν. σ. 196. Πρβλ. σ. 188.